

sobni odgovoriti i to je zaista veoma velika tragedija za naš srpski narod. Pitanja koja se obično postavljaju nisu teška, a ni odgovori; veoma je teže saznanje da se sve to želelo sakriti, zaboraviti i time uništiti. Želelo se, a donekle se i uspeo u tome, da se čitava jedna generacija udalji od pravoslavlja, tako da danas nisu retke situacije da roditelji tragaju za odgovorima na neka pitanja po knjigama tipa »1000 zašto?« i sličnima, a na čijim stranicama nema onog o čemu je pisao recimo, Ep. Nikolaj u svome katehizisu.

Nabrajati ostala dela koja se nalaze u ovom »kompletu« bilo bi krajnje zamorno i sterilno, te bi verovatno stvorilo jednu skolastičku atmosferu kontradiktornu pravoslavlju, jer pravoslavlje je »dinamično«, dinamična ortodoksija koja traži celoga čoveka. Ono je kako je to znao reći Ep. Nikolaj »sve ili ništa«, ono traži od čoveka iskreno, čisto življenje u izvršenju kaže da ono »zahteva prekomerno žrtvovanje« (II), kada je sam Spasitelj sveta govoreći i delajući u svome Spasiteljskom radu pokazao da je to jedini način da čovek ponovo vaspostavi zajednicu sa Bogom, onakvu kakvu je imao Adam pre pada u greh. Znajući to, breme nam ne sme biti teško i ne smeju nam biti teški napadi koje smo preživljavali i koje ćemo preživljavati na putu sebeočišćenja, živeći u veri, nadi i ljubavi; za dostizanje onoga čime su udstojeni Jakov, Jovan i Petar, videvi na Tavorskoj gori Hristovo Preobraženje, a onda zajedno sa ostalim Apostolima izvršavali zapovesti Gospodnje i pozivali ljude da zajedno sa njima krenu na put bogopoznanja Nasna taj put poziva Ep. Nikolaj, koji samo da to napomenem, svojim episkopskim činom s punim pravom ima pravo na to, jer su episkopi upravo oni koje su Sv. Apostoli postavljali kao naslednike za svoj rad, te oni nisu kao današnji »sektasi«—kačetari« (III) tek tako stupili na taj tron, već su do njega dolazili i dolaze neprekidnim požrtvovanjem i ličnim podvigom (molitvom, radom, poslušnošću...).

Ovom prilikom, pogotovo bih želeo skrenuti pažnju na jednu knjigu koja se nalazi u sabranim delima Ep. Nikolaja. To je veoma poznata i kod naroda veoma čitana knjiga »Ohridski Prolog«. Ta knjiga je jedno od malobrojnih dela koja omogućavaju upoznavanje sa svim onim vekovnim mučenicima koje slavi naša Crkva u svom godišnjem liturgijskom ciklusu. Na srpskom jeziku zadržavajuće je malo takvih dela kao što je ovo delo Ep. Nikolaja, postoje pojedine knjige o pojedinom svetitelju ili o više svetitelja, ali i to je veoma malo. Kao izuzeci mogu se navesti dela Oca Justina »Žitija Svetih.« i Jeromonaha Hrizostoma Hilandarca »Pravoslavni Svetačnik« (IV). Sa ova dva dela, »Ohridski Prolog« daje mogućnosti da se delično upoznamo sa onim dešavalo u životima pojedinih svetitelja, počev od njihovog biografskog upoznavanja (mesto rođenja, godina rođenja) pa do načina na koji su poznavali hrišćansku veru, njihovim delima, čudima i konačno načina na koji su završavali ovozemaljski život. On, pored svih tih podataka, u »Ohridskom kako je Ep. Nikolaj nazvao podrobnija razjašnjenja o pojedinom svetitelju ili događaju, a zatim kao jedan pesnički dar za svaki dan Ep. Nikolaj je napisao predivne stihove koji su se tokom vremena toliko odomaćili, da ih je narod pevao pri hramovima, pre ili posle bogoslužjenja. Jednostavno, ta knjiga pokazala kakav je zapravo bio Ep. Nikolaj, jer u nju je utrošeno mnogo dana rada, znanja kojeg je Ep. Nikolaj očito imao i naročito mnogo ljubavi prema svom narodu, koje nažalost nikada nisu imali oni čije smo knjige morali čitati kao udžbenike na časovima marksizma. Bez obzira na to ovim sabranim delima Ep. Nikolaja naša kultura i obrazovanje, pogotovo bogoslovsko, dobilo je veliki dar koji je dugo očekivan i konačno dočekan.

(II) Misli se na knjigu »MEMOARI PATRIJARHA SRPSKOG GAVRILA« koja je štampana u tadašnjoj SR Nemačkoj, a izdata 1974. god. u Parizu, ali koja je, koliko sam upućen, doživela da se na legalan način nađe u knjižarama u toku 1990. godine. I koja se još uvek može kupiti i pročitati, jer je to veoma kvalitetno delo iz naše memoarske književnosti. Nadam se da će biti prilike da se i o toj knjizi napiše nekoliko rečenica.

(III) Citat iz knjige Nikolaja Berdajeva »O savršenstvu Hrišćanstva i nesavršenstvu hrišćana« — str.7.

(III) Aluzija na sve one sekte koje su postojale i postoje, nažalost, a koje svojim »učenjem« samo obrlaćuju ljude i odvođe ih što dalje od istinske vere, po najviše zbog njihove poznate metode objanja tuđih pravoga i presretanja na ulici. O kačetima nije potrebno, nadam se, davati neko naročito objašnjenje.

(IV; Navedene knjige su dela veoma poznatih pravoslavnih teologa, »Žitija Svetih« se na žalost veoma teško mogu pronaći mađa nisu izdata tako davno (1972—77), a do danas nisu doživela ponovljeno izdanje u kompletu, a to je veoma veliki propust. To delo je zaista veoma impozantno, jer u 12. knjiga daje temeljit pregled za svaki dan u godini, tj. o svakom svetitelju kojeg praznuje naša Crkva. Sličnu sudbinu imaju i ostala dela Oca Justina, jer se i ako jako mnogobrojna, veoma teško nalaze u prodaji, zašto, to ne znam. Nešto bolju sudbinu ima »Pravoslavni Svetačnik« Jeromonaha Hrizostoma Hilandarca, jer to je delo koje je štampano 1989. u Beogradu, i koje se može uzeti kao nagoveštaj ponovnog nešto bržeg izdavanja bogoslovske literature. Delo samo po sebi je nešto manjeg obima, ali ne i kvaliteta od navedenih dela. Posebnu karakteristiku ovog dela čine odeljci o Triodu, i registar o poglavima pravoslavnih crkava.

apologija besmrtnosti

Migel Unamuno: O tragičnom osećanju života, Grafički atelje »Dereta«, Beograd, 1990.

nikola kajtez

Među onim misliocima koji filozofiju ne shvataju kao zanat, kao polje u okviru kojeg treba samo što bolje i smisaonije sklopiti racionalno relevantan mozaik iz najrazličitijih odrednica, pojmova i kategorija, već nastoje da čitavim svojim bićem proniknu do dubina čovekove duše, Migelde Unamuno zauzima značajno i uticajno mesto. Taj čuveni Španac iz Salamanke spada u onaj misaoni krug koji su, svaki na svoj način, obeležili Paskal, Kjerkegor, Niče, Dostojevski, Šestov, Solovjov, Berdajev... Od ovakvih poeta teško da možemo očekivati gotova učenja, recepte kojima bismo se trebali rukovoditi u traganjima za tajnama bića i smislom našeg vlastitog bivstvovanja. Pre bi se moglo reći da su nam oni samo podstrek, inspiracija za nova otkrivanja nedokučivog.

Neutoljiva žed za besmrtnošću duše, snažna vera u ljudsku neprolaznost, kao da je pokretač i temelj svih Unamunovih ideja i stremljenja. Čitava filozofija je, po njemu, prožeta tim osećanjem, čak i kada to ne želi da prizna. Njime je motivisana i sva čovekova stvaralačka aktivnost, bez njega bi kulturna dobra izgubila smisao. Ono je osnovni uslov sveg našeg saznanja, iz njega se, smatra Unamuno, izvodi čak i postojanje Boga, a posredno, kategorički imperativ, moralni postulat i čitav eshatološki poredak. (Unamuno prihvata Rusoovo stanovište da je svaki čovek, a filozof tu nije nikakav izuzetak, veliki egoista i da je spreman da žrtvuje čak i istinu i dobro radi lične slave). Međutim, Unamuno ne govori o nekoj bezličnoj besmrtnosti Hergelovog tipa, već o stvarnoj i ličnoj besmrtnosti svakog pojedinca. (Njemu je, između ostalog, Hegelova filozofija strana i zato što pokušava da postane nezavisna od činjenice stvarnog postojanja njenog autora). Utoliko je čovek kod njega svrha, a ne sredstvo u rukama nekakvog objektivnog duha. Čovek se, sa svojim večnim životom, ne može ničemu žrtvovati. (Ideja o bezdušnosti i nemoralnosti žrtvovanja jednog pokolenja u korist drugog, odnosno ideja o samosvrši svakog ljudskog naraštaja i svakog pojedinca ponaosob, prisutna je u istom obliku kod Berdajeva. Ona, očigledno, pogađa teško održivu tezu o progresu i napretku u ljudskoj istoriji).

Za Unamuna je najtragičniji filozofski problem kako pomiriti intelekt i želje, racionalno i iracionalno (čak protivracionalno), mišljenje i osećanje. On ne može da prihvati svet koji se sastoji iz pojmova. Tragično osećanje života nije određeno idejama, već ono njih određuje.

Otuda tolika potreba da se govori o življenju i volji, srcu i duši. Nemoguće je imati znanje o sreći, ukoliko smo nesrećni. Unamuno ne želi naučna saznanja—bez obzira na njihovu empirijsku i racionalnu zasnovanost—ukoliko ona potkopavaju verska osećanja, ukoliko ruše religioznu sliku sveta. Naravno, svestan je toga da se takvo stanovište ne može racionalno objasniti, već samo doživeti. Razum je neprijatelj života, jer dovodi u pitanje našu veru u vlastitu besmrtnost.

Očajanje koje nas obuzima kada jednom stignemo do one kritične tačke na kojoj je više nemoguće bilo kakvo pomirenje razuma i osećanja predstavlja, po Unamunu, onaj ključni momenat na osnovu koga, više uz pomoć uobrzilje nego pojmovno—racionalnog mišljenja, možemo izgraditi jedan celovit odnos prema svetu. I onda, u izvesnom smislu, čitalac prisustvuje neočekivanom skoku, jer se taj odnos, zasnovan na tragičnom osećanju života, pripisuje ne samo pojedincu, već i čitavim narodima. Zašto je Unamunu, koji toliko brine za pojedinačnog, živog čoveka, od krvi i mesa, potrebna ovakva strategija? Odakle kod jednog takvog mislioca, toliki prostor za kolektivnu svest? Može li se čitav narod ovako kanonizovati? Ne radi li se i tu o svojevrsnoj apstrakciji, koju sam Unamuno u nekom drugom kontekstu odlučno kritikuje? Može li se uopšte govoriti o biću naroda? Mogu li Unamuno i njegov sunarodnik i savremenik Franko imati isto tragično osećanje života? Kada se stvari pogledaju malo bolje, postaje jasno zašto je ovo osećanje prošireno sa pojedinca na narod: zato što se iz njega, u krajnjoj instanci, izvodi religiozno osećanje. (Unamuno ga pridaje »današnjim obrazovanim narodima«). Tako je omogućena institucionalizacija nečeg što se na prvi pogled učinilo krajnje nesvodljivim, neponovljivim i neuhvatljivim. Zato će ovaj čudni mislilac, koji nekad nepokolebljivo brani hvale vredne principe (recimo, hrabrim držanjem pred fašistima), a nekada, opet, ispoljavajući zapanjujuću oholost, moći da napiše one skandalozne i neshvatljive reči da su španski konkvistadori »oslobodili Indijance« i izvršili »kulturni čin« (???) Ako je tragično osećanje života (u ovom kontekstu čitaj: religiozno osećanje, u institucionalizovanom smislu reči) treba širiti ognjem i mačem, može biti govora o nekim uzvišenim vrednostima?

Unamuno deluje daleko snažnije kada piše o nemogućnosti objektivacije božanskog, o krhkosti i slabosti duše, nesposobne da odoli snazi previše prisnog susreta sa punim bića, o teškoćama dozejanja bilo kakve istine koja je van samih, nego koja svoje lepršave ideje pokušava da pomiri sa strogom pravilima nekog sistematičnog i zaokruženog mišljenja. Ako već ne želimo prisiljavajuće istine racionalnog teorijskog diskursa, onda je doslednije prepuštiti se vlastitom srcu, nego bilo kakvim okamenjenim predrasudama zajedničke prakse.

ГРАДИНА

Časopis »Gradina« Vam preporučuje svoja najnovija izdanja:

1. Džim Morison, »Američka molitva«, III dopunjeno izdanje cena 140 d. (uz popust od 20%)

2. Boris Vian, »Pljuvat ću na vaše grobove«, roman cena 190 d. (uz popust od 20%)

Takođe, i:

3. Časopis »Gradina«, sa temama za 1991—u: Naučna fantastika, Marvel strip, Pravoslavlje na pragu XXI veka, WESTE-AST, Um (jezik) poezija, Frensis Bejkn, Automobil i kultura, Bački akcionisti itd.

Godišnja pretplata za 1991—u godinu 200 dinara. 4. »Nissa«, časopis za društvena i kulturna pitanja, nova serija, broj 1—2/1990.

Tema broja: Savremeni Izrael, Iluzije i stvarnost JU socijalizma, ogledi, eseji, kritike.

Cena broja 50 dinara. Porudžbine na adresu »Gradina«, M. Tita 38, Niš 18000, tel (018) 25.864 ili uplatom na žiro račun 62500-603-10675 SDK Niš. Upišite izdanja koja želite i svoju punu adresu.